

Maharashtra Board Class 10 Sanskrit Amod Notes

Chapter 4 अमूल्यं कमलम्

अमूल्यं कमलम् Summary in Marathi

प्रस्तावना :

भारत हा अनेक तत्त्वचिंतकांचा देश आहे. भगवान गौतम बुद्ध हे त्याच महान व्यक्तिमत्त्वांपैकी एक होते. भगवान बुद्ध हे सत्य, प्रेम, ज्ञान व शांततेचा संदेश जगभरात पसरवणाऱ्या बौद्ध धर्माचे प्रवर्तक होते. भगवान बुद्धांविषयीच्या अनेक कथा प्रसिद्ध आहेत, ज्यात ते आपल्या शिष्यांना समाधानी आणि शांतीपूर्ण जीवनाचे धडे देतात.

‘अमूल्यं कमलम्’ ही कथा बौद्ध कथासाहित्यातून घेतलेली आहे. भगवान बुद्धांच्या अलौकिक शिकवणीचे या कथांमधून दर्शन घडते. कथेचे शीर्षक सदाचार आणि सत्संगतीचे महात्म्य योग्यप्रकारे सूचित करते. त्यातून मिळणारे समाधान व मनःशांती ही संपत्ती आणि भौतिक सुखांपेक्षा श्रेष्ठ तसेच मौल्यवान असते.

परिच्छेद: 1

आसीत् सुदासो विक्रेतुमिच्छामि इति।

अनुवाद:

सुदास नावाचा कोणी एक माळी होता. एकदा शिशिरऋतू (हिवाळा) असूनसुद्धा आकाशात (शोभून दिसणाऱ्या) नुकत्याच उगवलेल्या सूर्यबिंबासारखे (तेजस्वी) कमळ मराठी त्याच्या सरोवरात उमलले. त्याने विचार केला, “परमात्म्याचा महिमा थोर (आहे), की एवढ्या कडाक्याच्या थंडीतसुद्धा या कमळाच्या उमलण्यामुळे माझे सरोवर सुशोभित झाले आहे. हे कमळ विकून मी पुष्कळ पैसे कमवेन”. असा विचार करून तो ते (कमळ) विकण्यासाठी राजवाड्यासमोर उभा राहिला. काही वेळानंतर, कोणी एक श्रीमंत व्यापारी त्याच मार्गाने (दिशेने) आला.

तो म्हणाला, “सध्या भगवान सुगत याच शहरात राहत आहेत.” त्या महात्म्याच्या पूजेसाठी या कमळाची(मी) याचना (इच्छा) करतो. ते किती रूपयांत (मला) देशील? माळी म्हणाला, “एक सुवर्णमुद्रा (घेईन).” तेव्हा तो व्यापारी कमळ विकत घेण्याची इच्छा (व्यक्त) करत असताना दुसरा एक धनाढ्य व्यापारी सुगतांच्या दर्शनासाठी जात असताना तेथे हजर झाला. कमळाची किंमत विचारणाऱ्या त्या व्यापाऱ्याला माळी म्हणाला “हे महाशय या (कमळा) साठी एक सुवर्णमुद्रा देऊ इच्छितात.”

व्यापारी म्हणाला, “मी दहा सुवर्णमुद्रा देईन.”(पहिला) व्यापारी म्हणाला, “मी शंभर सुवर्णमुद्रा देईन.” त्या दोघांमधील विवाद ऐकून सुदासाने विचार केला. “ज्याच्यासाठी हे दोघे हे कमळ विकत घेऊ इच्छितात, तो सुगतच मला याहून अधिक मूल्य देईल.”

तेव्हा तो माळी त्या दोघांना म्हणाला, “महाशय, मी हे (कमळ) विकू इच्छित नाही.”

परिच्छेद: 2

अथ प्राप्तः भगवान् गौतमबुद्धः।

अनुवादः

आता सुदास, भगवान सुगत ज्या उद्यानात राहत होते, तेथे पोहोचला. तेथे वटवृक्षाखाली एका खडकावर ते महात्मा बसलेले होते. त्या दैवी पुरुषाचा चेहरा अमाप तेजाने झळकत होता. त्यांना पाहताच सुदासाच्या मनात भक्तिरसाचा सागर उफाळून आला.

हातातील कमळ भगवान सुगतांच्या पायावर अर्घ्य म्हणून समर्पित करुन, “भगवंतांना वंदन असो” असे म्हणत (त्याने) नम्रपणे अभिवादन केले. करुणाई डोळ्यांनी त्याच्याकडे पाहत कमळासारखे मुख असलेले भगवान सस्मित म्हणाले, “बाळा, तुझी काय इच्छा आहे?”

सुगतांचे हे शब्द ऐकताच आता निरिच्छ झालेला सुदास म्हणाला, “भगवन, अजून काय (असणार)? आपल्या चरणकमलांच्या केवळ स्पर्शाने माझ्या आत्म्याला कृतार्थता लाभो.” असे म्हणणाऱ्या सुदासाला ‘तसेच होवो’ असे भगवान सुगत म्हणाले.

काय तो सुगतांचा प्रभाव! त्यांच्या केवळ दर्शनाने कमळासाठी मोठ्या किमतीची अपेक्षा करणाऱ्या सुदासाने ते विसरून ते कमळ सुगतांच्या चरणावर वाहिले. हे सुगत म्हणजेच भगवान गौतम बुद्ध.

शब्दार्थाः :

1. उद्यानपालः – gardener – माळी
2. विवादः – argument – वाद/भांडण
3. सार्थवाहः/श्रेष्ठी – merchant/trader – व्यापारी
4. महिमा – greatness – महात्म्य, मोठेपणा
5. अध्वना – by the road – रस्त्याने
6. परमात्मनः – of the supreme soul – परमात्म्याचे
7. राजसद्वनः – of the royal palace – राजवाड्याच्या
8. अतिशीते – in extreme cold – कडाक्याच्या थंडीत
9. तडागे – in the lake – सरोवरामध्ये
10. शिशिर ऋती – in winter season – हिवाळ्यात
11. व्योम्नि – in the sky – आकाशात
12. अभ्यर्थये – I request – मी विनंती करतो
13. पद्मं व्यकसत् – a lotus bloomed – कमळ उमलले
14. व्यमृशत् – thought – विचार केला
15. दद्यात् – would give – देतील
16. क्रेतुम् – to buy – विकत घेण्यासाठी
17. विक्रेतुम् – to sell – विकण्यासाठी
18. सत्यपि- in spite of being – असताना सुद्धा
19. प्राप्तः सुदासः – सुदास reached – सुदास पोहोचला
20. मुखपद – lotus-like face – मुखकमल
21. भक्तिरसार्णवः – an ocean of devotion – भक्तिचा सागर
22. निरिच्छः – desireless – निःस्पृह/निःस्वार्थ

23. अपेक्षमाणः – expected अपेक्षा करणारा
24. स्मयमानः – smiling – हसरा
25. निरूपयन् – looking बघत असता
26. समर्पितवान् – dedicated – अर्पण केले
27. एवं वादिनम् – who spoke thus – असे बोलणाऱ्या
28. धाम्ना – with lustre – तेजाने
29. प्रसादवर्षिभ्याम् – showering kindness – करूणेचा वर्षाव करणाऱ्या
30. आलोकयतः – while seeing – बघत असताना
31. अश्मखण्डे – on a rock – खडकावर
32. उदतिष्ठत् – arose – उत्पन्न झाला
33. सविनयम् – bowed down with – विनम्र अभिवादन केले
34. प्राणमत् – humility
35. कृतार्थतां लभताम् – attain fulfilment – कृतार्थता लाभो
36. अयं कृत्वा – offering as homage – अर्घ्य वाहून
37. अवस्तात् – under/ below – खाली